

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 17 – 2/2010.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.
[http://www.elore.fi/arkisto/2_10/rantala_2_10.pdf]

SEMINAARIRAPORTIT

ITSENÄISTÄ AFRIKkaa ETSIMÄSSÄ

VII Iberialainen Afrikan tutkimuksen konferenssi (7° Congresso Ibérico de Estudos Africanos), Lissabonissa 9.–11.9.2010

Janne Juhana Rantala

Iscte-iulin tiloissa hyöri viitisensataa Afrikan tutkijaa. Kuvaaajana kaikissa otoksissa Johanna Illman

Iberialaiset Afrikan tutkimuksen konferenssit (Congresso Ibérico de Estudos Africanos)¹ ovat vuodesta 1991 lähtien muodostuneet pääasialliseksi Pyreneiden niemimaan afrikanistien ja afrikkalaisten kollegoiden väliseksi foorumeiksi, joita pidetään vuorotellen Espanjassa ja Portugalissa. Seitsemäs konferenssi Lissabonissa Työ- ja yritystutkimuksen instituutin (Instituto Superior de Ciências do Trabalho e da Empresa – Instituto Universitário de Lisboa, Iscte-iul) hienoissa tiloissa houkutteli paikalle lähes viisisataa osallistujaa, joista vajaa puolet oli Pyreneiden niemimaalta ja viidennes Afrikasta. Konferenssin teemana oli *Viisikymmentä vuotta afrikkalaisia itsenäisyyksiä: modernin haasteet* (50 anos das Independências Africanas: Desafios para a modernidade).

Itse lähdin varta vasten kuuntelemaan portugalin- ja espanjankielisten tutkijoiden kokemuksia Afrikasta. Sitäkin enemmän odotin pääseväni seuraamaan afrikkalaisten ja eurooppalaisten tutkijoiden erilaisista kokemuksista ja asemista johtuvia näkemyseroja enemmän kuin vaikkapa pohjoismaisissa Afrikan tutkimuksen konferensseissa luulisi pääsevänsä. Tässä suhteessa ja myös konferenssin tieteellisen annin suhteen odotukseni täytyivätkin ja jopa hieman ylittyivät. Noin sadan konferenssiedustajan voimin oli myös Afrikka hyvin läsnä konferenssissa, vaikka afrikkalaistutkijoiden viisumi- ja rahoitusongelmista sekä muunlaisesta törmäämisestä linnake-Eurooppaan puhuttiin monissa yhteyksissä, aina mosambikilaisen sosiologin Elísio Macamon (Baselin yliopisto) päätösluentoa myöten.

Konferenssin avausluennoitsija filosofian tohtori Aminata Traoré konferenssin herraseurassa (vasemmalta käsin): Alexandre de Carvalho, José António B. Fernandes Dias ja Luis Padilla Macabeo.

RIKAS JA KÖYHDYTETTY AFRIKKA

“Konferenssi alkoi nyrkin iskulla pöytään. Välittömästi alkumuodollisuuksien ja pätevien henkilöiden tapojen mukaisten avaussanojen jälkeen Aminata Traorén aloitusluento hajotti palasiksi länsimaisen politiikan retorisen sävyn Afrikan mannerta kohtaan.” (Francisca Bagulho 2010.)

Avausluennon piti malilainen aktivisti, kirjailija, *Amadou Hampaté Bâ* -kulttuurikeskuksen johtaja ja myös Malin kulttuuri- ja turismiministerinä vuosina 1997–2000 toiminut Aminata Traoré. Traorén ranskankielinen sekä portugaliksi ja englanniksi epäilemättä haasteisesti simultaanitulkattu puhe otsikoinniltaan *Onko länsimailla yksinoikeus moderniin?* ei ollut millään tapaa kuivakan akateeminen vaan päinvastoin vaikuttava, poeettinen ja affektiivinen. Yllä lainaamassani otteessa *Buala*-internetsivustolta luentoa kuvattiin jopa nyrkin iskuksi pöytään, vaikka itse en pidä fyysisistä voimaa ilmaisevaa vertausta lainkaan osuvana Traorén hienostuneesta sanan säilällä taiteilusta. Tai ehkä kyse on portugalalin sävyistä, joissa metaforasta löytyy myös suomenkielistä vastinetta myönteisempiä voimallisuuden vivahteita? On myös mahdollista, että ilmaisulla vain pyrittiin kuvaamaan monisatapäisen yleisön, josta valtaosa oli eurooppalaisia, kuuntelukokemusta.

Traoré esitti puheessaan fragmentaarisen, mutta hyvin holistisen diagnoosin Afrikan osasta maailmantaloudessa ja miljoonien afrikkalaisten todellisuudesta, minkä parempaa huomioimista hän nähtävästi kaipasi tällaisilta Afrikan tutkimuksen konferensseilta. Kritiikin kohteena oli intellektuellien ohella koko globaali talousjärjestelmä, jossa Afrikalle on jätetty raaka-ainetuottajan, velan maksajan ja avustusten saajan osa. Epäakateemisuudestaan huolimatta puhe sopi erinomaisesti konferenssin avausluennoksi, joka viimeistään toi Afrikan luentosaliin. Traorén puheesta puuttui tykkänään tapojen mukainen nöyryys kehitysavun antajia ja kansainvälisiä lainoittajia kohtaan. Entisenä ministerinä ja ranskankielisessä maailmassa varsin kuunneltuna kirjailijana ja aktivistina – jota luennon kommentoinneissa povattiin jopa Malin tulevaksi presidentiksi – hänen Afrikan itseriittoa korostava puheensa tuntui jopa sen ilmisäältä merkittävämmältä, vaikka puhe ei ehkä sisältänytkaan varsinaista uutta tietoa.

Otsikkonsa kysymykseen Traoré vastasi, että Afrikka ei tarvitse oksidentin väkivallalla tuputtamaa modernia eikä sen kapitalismia, jotka ovat johtaneet afrikkalaisten enemmistön köyhyyteen, sosiaalisten turvaverkkojen tuhoutumiseen, ympäristötuhoon ja valtaisaan maastamuuttoon. Hän puuttui kansainvälisten kehitysapujärjestöjen ja rahoituslaitosten monin paikoin räjähdysmäisesti paisuneeseen valtaan ja rahoituksen ehtoihin, jotka estävät Afrikan maita toimimaan tavoilla, jotka voisivat ratkaista niiden ongelmia. Afrikkalaisten pitää muka aina kiittää avusta tässä järjestelmässä, vaikka esimerkiksi kehitysavun osuus on marginaalinen niiden raaka-aineiden arvoon, joita muu maailma saa päivittäin Afrikasta. Traoré muistutti, että oikeasti Afrikka on rikas manner, jossa on paljon muun muassa maailmantalouden janoamaa öljyä, maakaasua, kultaa, timantteja ja uraania sekä yllin kyllin hedelmäl-

Käännytettyjen afrikkalaisten siirtolaisten maalaamia kokemuksia oli mahdollista tarkastella alakerrassa Traorén mukanaan tuomassa näyttelyssä Le Grand Saut. Tässä Ousmane Keitan maalaus Naufragio I (Haaksirikko) vuodelta 2008.

listä maata, jonka avulla manner voisi helposti ruokkia itsensä. Se tiedetään, että Afrikka vie liikaa näitä raaka-aineita ja myy maataan maailman markkinoille, mutta vähemmän puhutaan siitä, että se saa vastineeksi jätteitä erityisesti Euroopasta. Traoré havainnollisti tätä epätasapainoa kertomalla, että huolimatta esimerkiksi Malin valtavasta puuvillan tuotannosta maanosassa ei ole juurikaan kutojia. Sen sijaan miljoonat afrikkalaiset joutuvat pukeutumaan eurooppalaisten hylkäämiin räseyihin.

Afrikkalaisten omaksi ratkaisuksi Traoré tarjosi eurooppalaisen modernin sijaan afrikkalaista modernia, jossa Afrikka kieltäytyy sille tarjotusta roolista maailmankylän raaka-aineen tuottajana. Sen sijaan tulisi kehittää luovia ratkaisuja kuten aurinko-energiaa kylissä ja paikallista arkkitehtuuria. Afrikan rikkauksia tulee käyttää teknologiaan, joka ei hyödytä vain kourallista afrikkalaisia kuten nykyään. Kehityksen esteeksi esitetään monesti rahan puute, mutta monet ratkaisut eivät Traorén mukaan edes maksaisi mitään. Esimerkiksi Malissa televisio tarjoaa lähinnä saippuaopperaa ja ”blingblingiä”, kun afrikkalaiset tarvitsisivat tuotujen arvojen kyseenalaistamista ja yhteiskunnallista keskustelua. Hän huomautti, että eurooppalaisten käyttämät hyödykkeet ovat Euroopan oman historian tuote eivätkä välttämättä sovellu afrikkalaiseen kulttuuriin. Afrikkalaisten ei tulisikaan Traorén mukaan matkia eurooppalaisia haluten niitä asioita, joita Euroopassa on, tai joita he uskovat näillä olevan. Hän vetosi koulutettujen afrikkalaisten vastuuntuntoon julistaen, että Afrikka ei tarvitse

blingbling -intellektuelleja, joiden ruumis on Afrikassa mutta pää Euroopassa, vaan intellektuelleja, jotka kyseenalaistavat ja näyttävät hyvää esimerkkiä.

TRADITIONAALISEN AUKTORITEETIN “MÄÄRITELMÄ” JA ETELÄISEN AFRIKAN MAAUUDISTUKSET

Konferenssin 42 työryhmästä valitsin Afrikan tutkimuksen professori Anna Maria Gentilin (Bolognan yliopisto) johtaman työryhmän numero 15 englanninkielisine otsikoineen “State Power Between and Between Modernity and Tradition in Southern Africa. Decentralisation and governance of land and natural resources”. Siinä keskusteltiin eteläisen Afrikan maanjaon sekä pien- ja kotitarveviljelyn kohtaamista ongelmista nykytilanteessa, kun afrikkalainen maa on tullut aiempaa houkuttelevammaksi ulkomaisille ja kotimaisille sijoittajille. Toinen keskeinen aihe oli *tapaoikeuden* (customary-) mukaisen tai traditionaalisen auktoriteetin määrittämisen maankäytön rooli ja määrittely näissä maaudistuksissa.

Gentili kertoi aluksi alueen erityispiirteistä. Kaikki eteläisen Afrikan maat ovat siirtomaahallinnon jälkeen toteuttaneet maareformia, jossa valtaa pyritään hajauttamaan keskushallinnolta paikallisyhteisöille ja usein niiden traditionaalille auktoriteeteille. Työryhmässä sivuttiin siksi myös klassista kysymystä siitä, mitä oikeastaan merkitsee traditionaalinen auktoriteetti. Gentili huomautti, että alustuksissa käsiteltävät maat itsenäistyivät Tansaniaa² lukuun ottamatta varsin myöhään, Mosambik ja Angola 1970-luvulla ja Zimbabwe vasta 1980. Namibia vapautui Etelä-Afrikan miehityksestä ja Etelä-Afrikka pääsi enemmistöään sortaneesta rasisisesta apartheid-hallinnostaan vasta 1990-luvun alussa. Maanjaon kannalta ei Gentilin mukaan ole yhden tekevää sekään, että pitkien sotien, sisäisen muuttoliikkeen ja maastamuuton seurauksena näiden maiden maaseudulla on valtavasti yksin eläviä naisia. Namibiaa, Angolaa, Mosambikia ja Tansaniaa yhdistää myös se, että vaikka ne kaikki ovat nykyään monipuoluejärjestelmiä, ovat ne käytännössä edelleen entisen valtapuolueen hallinnassa³. Niinpä maareformi on merkinnyt jatkuvaa neuvottelua paikallisyhteisön ja keskusvallan välillä siitä, mikä luokitellaan yhteisöksi ja kuka on sen legitiimi traditionaalinen auktoriteetti.

Ainakin Max Weberin luonnostelemasta auktoriteettityyppien erottelusta lähtien on sosiologeja, antropologeja ja perinnetieteilijöitä askarruttanut kysymys traditionaalisen auktoriteetin olemuksesta erityisesti suhteessa karismaattiseen tai rationaaliseen auktoriteettiin. Eräänlainen vastaus tähän ikuisuus-kysymykseen saatiin Eduard Gargallon (Barcelonan yliopisto) alustuksessa “Land, Restitution and Traditional Authorities in Namibia’s Agrarian Reform” hänen viitatessaan Namibian lakiin traditionaalista auktoriteeteista vuodelta 1995. Laki nimittäin määrittelee traditionaalisen auktoriteetin yksiselitteisesti ja siis tiedeyhteisöä tehokkaammin sellaiseksi, joka on “keskushallinnon traditionaaliseksi auktoriteetiksi hyväksymä”. Muita määritelmiä ei työryhmässä sitten referoitu eikä ehdotettukaan. Namibiassa Swapo-johtoisen hallinnon hyväksymät auktoriteetit saavat oikeuden maan kohden-

tamiseen, pieniin oikeusjuttuihin ja velvollisuuden alueensa luonnon ympäristön suojeluun. Keskushallituksen määräys- ja määrittelyvalta nostettiin muissakin alustuksissa yhdeksi alueen desentralisaatio-ohjelmien ongelmista. Uudistukset, joiden keskeisenä tarkoituksena on palauttaa valtaa paikallisyhteisölle, tekevätkin paikallisyhteisöt entistä riippuvaisemmiksi keskushallinnon suosioista. Esimerkiksi eteläisessä Namibiassa damarat ja nanat ovat kokeneet, että pohjoisemman ovamboja, jotka muodostavat Swapon keskeisen äänestäjäryhmän, suositaan maan palauttamisissa, Gargallo kuvaili.

Toisaalta myös paikallisyhteisöjen uudistuksissa saamat valtuudet maan jakamiseen aiheuttavat ongelmia, sillä paikallisauktoriteetit ovat usein varsin asenteellisia vähemmistöjä kohtaan, kuten jo ennen siirtomaa-aikaa sorretun san-kansan edustajat ovat valittaneet. Yksilöt ja yhteisöt voivat joutua riippuvaiseksi paikallisauktoriteeteista halutessaan rekisteröidä maata, jota nämä ovat kuitenkin saattaneet viljellä jo kauan. Poliitiikan tutkija Mario Zamponi Bolognan yliopistosta jopa kärjisti maaudistuksen Etelä-Afrikassa johtavan vallan kerääntymiseen apartheid-hallinnon aikana perustettuihin bantustan-reservaatteihin, joiden johtajat ovat saaneet asemansa epädemokraattisesti, perimällä. Vaikka Zamponi väitti pyrkivänsä olemaan politisoimatta tätä kysymystä, nähdäkseni hän kuitenkin työryhmän yleissävyäkin ponnekkaammin asettui liberaalin demokratian mukaisen äänestetyin auktoriteetin kannalle traditionaalista auktoriteettia vastaan, mikä kanta yleistykseen ei sekään nähdäkseni ole kovin ongelmaton. Toinen kysymys, jota tässä työryhmässä ei ehditty käsittelemään, on traditionaalisen auktoriteetin ja tapaoikeuden mukaisen maankäytön ero, sillä välillä niistä puhuttiin kuin ne olisivat sama asia niiden vastavoiman ollessa ainoastaan keskushallinnon kontrolli, mikä ei suinkaan pidä paikkansa.

Poliitiikan tutkija Roberta Pellizolli (Bolognan yliopisto) toi esille sukupuolivääristymän maan rekisteröinneissä: hänen tutkimuskentällään Etelä-Afrikan Limpopossa ja Mosambikin Gazassa naiset ovat usein syrjässä traditionaalista päätöksenteosta, vaikka monissa maaseutuyhteisöissä naiset muodostavat muuttoliikkeen johdosta suuren enemmistön. Hän lisäsi, että vallan jakautumisessa sukupuolten välillä on toki suuria eroja paikallisyhteisöjen välillä, sillä esimerkiksi Etelä-Mosambikissa makulelé-naiset ovat traditionaalisen päätöksenteon ulkopuolella kokonaan, kun shangan-kansan päätöksentekorinkejä on päinvastoin pidetty hyvänä esimerkkinä naisten osallistumismahdollisuuksista.

Naisten heikosti toteutuneista maa- ja maaoikeuksista kertoi myös politiikan tutkija Arri-go Pellatti (Bolognan yliopisto) alustuksessaan "Decentralization and Land Reform in Tanzania". Päinvastoin kuin Namibian, Angolan ja Etelä-Afrikan yhteisöpainotteisissa maareformeissa, on Tansaniassa siirrytty agraari-sosialistisista *ujamaa*-yhteiskylistä maan rekisteröimiseen yksilöille *perinnäistapojen mukaisen maanhallinta-oikeuden* (customary rights of occupancy) mukaisesti vuodesta 1997. Tässä post-ujamaa -uusjaosakin naiset ovat joutuneet nuolemaan näppejään, sillä valtaosa maasta on rekisteröity miehille. Ongelmana on myös, että ujamaa-kylien nykyiset viljelijät saattavat menettää jopa vuosikymmeniä viljelemänsä maan, koska heidän oikeutensa maahan on juridisesti toissijaista ujamaata edeltäviin omistusoikeuksiin. Rekisteröimisen kalleuden pelätään myös johtavan maan kasaantumiseen harvoille varakkaille.

Janne Juhana Rantala: Itsenäistä Afrikkaa etsimässä

Päätösluennoitsija Elísio Macamolle ja hänen afrikkalaiskollegoilleen, jotka eivät saaneet viisumia, konferenssin logo toi mieleen stop-merkin.

Myös Pellizolli otti esille rekisteröimisen kalleuden. Mosambikissa korkea kynyn rekisteröimiseen muodostuu uhaksi *kotitarveviljelylle* (subsistence farming), jota suurin osa Mosambikinkin maataloudesta edelleen on. Etelä-Mosambikissa rekisteröity maatila maksaa omistajalleen jopa 200 Yhdysvaltain dollaria vuodessa, mikä on kotitarve- ja pienviljelijälle tavoittamattomissa oleva rahamäärä. Maksu on osa Mosambikin hallituksen sinänsä ymmärrettävää pyrkimystä lisätä maan elintarviketuotannon nykyisellään vähäistä omavaraisuusastetta kaupallista maanviljelyä edistämällä, mutta sen seurauksena pienviljelevät joutuvat turvattomaan asemaan. Alati todennäköisempänä riskinä Mosambikissa niin kuin muuallakin kolmannessa maailmassa on myös, että vailla virallista rekisteröintiä viljelijät voivat maan kallistuttua menettää maansa sitä havittelevalle monikansalliselle tai vaikkapa kiinalaiselle suuryritykselle, vaikka maasta ei sinänsä olekaan pulaa.

Lopussa työryhmän puheenjohtaja Gentili veti alustuksia yhteen. Monet ongelmat johtuvat hänen mukaansa edelleen länsimaiden vaatimuksista, sillä kansainväliset lainoittajat ja länsimaat vaativat valtioilta desentralisaatiota hyvän hallinnon nimissä. Avustusjärjestöt maan jakamiseen nimenomaan yhteisöille muun muassa, koska yhteisöllisyyttä romantisoidaan länsimaissa. Lopputuloksena valtaa kuitenkin kasaantuu määrittelyvallan muodossa keskushallinnolle ja usein aristokraattisille paikallisauktoriteeteille. Kulttuuritieteilijöitäkin kiinnostanee Gentilin johtopäätös, jonka mukaan desentralisaatio-politiikka ei useinkaan johda aitoon desentralisaatioon vaan tukee yhteisöllisyyttä, joka vahvistaa tiettyjä epätasa-arvoisia sosiaalisia erotteluita. Niiden perustelemiseen käytetään essentialisoivia perinne- ja kulttuurikäsitteitä kuten Pellizolli, Zamponi ja Pallotti alustuksissaan kertoivat.

MITKÄ IHMEEN MODERNIN HAASTEET?

Konferenssin päätösluennon otsikkona oli “Modernin ajat. Tieto ja epistemologiset laiminlyönnit Afrikan tutkimuksessa” (Os tempos de modernidade. Saber e lacunas epistemológicas nos Estudos Africanos). Syvästi humoristisen ja filosofisen luentonsa, jonka ilkeämielisyyden (maldade) Elísio Macamo pisti afrikkalaisuutensa piikkiin, hän aloitti konferenssin otsikkoa kritisoiden, vaikka samalla kiittikin näennäisen kohteliaasti siitä kunnian, että hänen afrikkalainen naamansa huolittiin päätösluennon pitäjäksi. Macamo kertoi luopuneensa alkuperäisestä aikomuksestaan aloittaa luento tavanomaisesti kiittämällä kunnian, että hänet kutsuttiin pitämään luento konferenssiin, jolla on niin mielenkiintoinen tema. Se ei nimittäin hetken pohdinnan jälkeen tuntunutkaan hyvältä idealta. Sen sijaan hän käytti otsikkoa *Viisikymmentä vuotta afrikkalaisia itsenäisyyksiä: Modernin haasteet* (50 anos das Independências Africanas: Desafios para a modernidade) malliesimerkkinä niistä Afrikan tutkimuksen epistemologisista puutteista, joista hän aikoi kieltämättä liian mahtipontisesti otsikoimassaan päätösluennossa puhua. Pitkä, mutta mukaansa tempaava pätkä luento kuluikin siihen, kuinka Macamo kritisoi konferenssin otsikon avulla niin Afrikan tutkimuksen kuin osin muunkin sosiokulttuurisen tutkimuksen muoti-

ilmiöitä. Yksi näistä oli taipumus kääntää ongelmalliseksi tulleet käsitteet monikko-muodoiksi kuten identiteetti identiteeteiksi, moderni moderneiksi ja otsikon tapauksessa itsenäisyys itsenäisyyksiksi. Tämä strategia ei kuitenkaan Macamon mukaan ratkaise käsitteellisiä ongelmia, vaikka monet postmodernit tutkijat ovat rakentaneet elämäntyönsä kuvatonlaiselle teoreettisten käsitteiden monikollistamiselle. Macamon opillisesti briljeeraava huumori toi mieleen perinteentutkija Seppo Knuutilan, tässä tapauksessa erityisesti hänen Kulttuurintutkimuksen päivien pääluennossaan Jyväskylässä esittämänsä huomautuksen *kulttuurien* tutkimuksen käsitteen ensisijaisuudesta *kulttuurin* tutkimuksen sijaan muun muassa kyseisellä luennolla tarkastelemaan Suomen akatemian raportissa.

Macamo kyseenalaisti ilmaisun *afrikkalaiset itsenäisyydet* kyvyn välittää totuutta, koska yhtä hyvin voitaisiin puhua kansallisvaltion voitosta, antikolonistisen solidarisuusliikkeen voitosta tai Portugalin siirtomaiden tapauksessa fasismin lopusta. Hän kertoi, että *totuuden puhumisen* (*falar verdade*) sijaan näissä käsitteellisissä latteuksissa on kyse *tiedon tuotannosta* annetun käsitteellisen kehikon sisällä, joka on totuuden puhumista paljon vähemmän tärkeää. Esimerkiksi historian esittämisessä puhutaan ylisanoin Ranskan vallankumouksesta, mutta paljon merkittävämpi tapahtuma, nimittäin *orjien vapaustaistelu ja heidän voittonsa*, jää edelleen eurosentrisen historiankirjoituksen marginaaliin. Tämä toi mieleen eräässä konferenssin pyöreän pöydän keskustelussa esitetyn huomautuksen vuoden 1918 hyvin “muistavien” suomalaisenkin tietämästä ilmiöstä, nimittäin tapahtumien kiteytymisestä erilaisiksi nimiksi: vuosien 1964–1974 sota Mosambikissa ei suinkaan Mosambikissa ole portugalilaisittain *siirtomaasota* (*Guerra Colonial*) vaan yleisimmin *kansallinen vapaustaistelu* (*Luta Nacional de Libertação*).

Macamo kysyi retorisesti otsikon sanoin, että ovatko 50 vuotta afrikkalaisia itsenäisyyksiä haaste modernille? (*50 anos das independências Africanas são desafios para a modernidade?*) Hän myös johdatteli modernin ajanjaksojen teemaansa kysymällä, miksi ei yhtä hyvin *á modernidade*, mikä ilmaisisi *para a modernidade* -ilmaisua lyhyempää ja vähemmän lopullista pistäytymistä. Siten Macamo kritisoi modernin käsitteeseen edelleen hänen mukaansa esimerkiksi Jean-François Bayartilla ja James Fergusonilla liittyvää lineaarisuutta, jossa moderni nähdään seuraavan joitakin Euroopan historian varhaisempia ajan jaksoja ja joissa Afrikka nähdään vastaavasti esimodernina vasta matkalla moderniin, *para a modernidade*. Hän moitti tällaista evolutiivista ja etnosentristä modernisuuskäsitystä antropologi Mahmood Mamdanin käsittein “historiaksi analogialla” (*history by analogy*). Muuten Macamo täydensi ja selvensi joitakin muitakin aiemmin esittämistään (ks. Macamo 2005) huomautuksista modernin käsitteeseen.

Loppukeskustelun avasi kapverdeläinen kasvatustieteilijä tohtori André Corsino Tolentino, joka on Traorén tavoin toiminut maassaan ministerinä. Hän kyseenalaisti modernin käsitteen tarpeellisuuden Afrikan yhteydessä syvästi länsimaisena käsitteenä (kun kommentissaan Traorélle hän oli päinvastoin julistanut, ettei usko Afrikalla olevan muita vaihtoehtoja kuin moderni ja globalisaatio). Macamo vastasi, ettei moderni Afrikassa kerro mitään mantereen esikolonialisesta ajasta, mutta kylläkin nykyisyydestä. Hän painotti historian ennaltamääräytymättömyyttä tässä suhteessa ja sitä, että

vastoin yleistä käsitystä Afrikan tulevaisuus tuskin muistuttaa Euroopan nykyisyyttä. Yhtä hyvin voisi olettaa Euroopan tulevaisuuden olevan kuin Afrikan nykyisyys. Modernisuuskäsityksien usein sisältämä kehitysuskoinen idealisointi ei ole Macamon mukaan järkevää, sillä moderni ei välttämättä tarkoita vain hyvää. Hän viittasi Giddensin (1990) teoksessaan *The Consequences of Modernity* esiin tuomaan tosiasiaan, että “modernin pimeät puolet” – esimerkiksi totalitarismi, natsismi, fasismi ja kommunismi – ovat erottamaton osa modernia ja olisivat jo teknologisestikin olleet mahdottomia ilman sitä. Afrikkalaisille puolestaan Euroopan moderni, kuten nykyään globalisaatio, on merkinnyt ambivalentisti lupauksia ja kieltämistä sekä modernista erottamattomia kolonialismia, rotusortoa ja riistoa – kärsimystä. Vaikka Afrikan onkin siis Macamon mukaan kieltäydyttävä seuraamasta Euroopan historiassa usein idealisoitua kehitystä moderniin, on afrikkalaisten kuitenkin mahdotonta lakata elämästä ainutlaatuisten modernin kokemustensa kanssa. Niistä voisi päinvastoin oppia koko maailma.

LOPUKSI

Konferenssi oli erittäin hyvin organisoitu. Sisällöllisesti se tavallaan osoitti todeksi monelta portugalilaiselta kuulemani sinänsä ongelmallisen toteamuksen, että Portugali on paljon lähempänä Afrikkaa kuin pohjoisempi Eurooppa. Vaikka nimittäin portugalilaisilla on monen muun entisen emämaan asukkaiden tavoin kosolti sokeita pisteitä siirtomaamenneisyyden muistamisessa, on heillä vaikkapa suomalaisia paremmat mahdollisuudet afrikkalaisten omien äänien kuulemiseen jo kielensäkin takia. Muistutuksen siitä, että tämä ei koske vain Afrikan tutkijoita vaan yleensäkin lukevaa kansaa, sain lehtikioskissa, jossa täkäläisittäin melko vähäisestä uutisesta, syyskuun 2010 “leipäkapinasta” Mosambikista tarjottiin 11-sivuista kuvareportaasia kommentaareineen viikkolehti *Visão* n kannessa (Miguel & Caria 2010: 60–71).

Esitelmien yleisvaikutelmaksi jäi innostus. Puhujat ilmaisivat tunteitaan paljon avoimemmin kuin anglosaksisemmissa tai pohjoismaisissa konferensseissa kokemuksieni mukaan yleensä tehdään ja niin myös väittelyt saattoivat olla hyvinkin kiivaita. Oman kokemukseni mukaisen ennätyksen ne saavuttivat kolonialismin (vasta)muistamista käsitelleessä työryhmässä numero kuusi, josta kirjallisuustieteilijä Anna Pöytä kirjoittaa erikseen tässä *Eloren* numerossa ja jossa Gabriel Ribeiron ajatukset sivistyksestä (port. *civilização*) ja sivistyneestä ihmisestä (*civilizado*) provo-soivat työryhmäläisten keskuudessa keskustelun, jonka itse aistin meheväksi riidaksi. Kaiken kaikkiaan työryhmien, paneelien ja kahden pääluennon loppukeskustelut olivat konferenssin lähes parasta antia. Näyttäisi myös siltä, että romaanista kieltä käyttävät afrikanistit luottavat täkäläisiä paremmin sanan voimaan, sillä vaikka esitysteknologia oli hyvin saatavilla instituutin huippumoderneissa tiloissa, en nähnyt kovinkaan monen alustajan turvautuvan *power point* -esityksiin (vaikka erällä aloilla ne olivat kiivaassa käytössä ainakin Lissabonin opiskelijavaihtoni aikaan 2004). Myös puuduttava paperista lukeminen oli joko hyvin harvinaista tai ainakin poikkeuksellisen hyvin peiteltyä. Siispä kahden vuoden päästä Madridiin.

KIRJALLISUUS

- Bagulho, Fransisca 2010: *Buala. Cultura contemporânea Africana* [online]. <http://www.buala.org/pt/vou-la-visitar/sobre-o-7-congresso-iberico-de-estudos-africanos> [25.9.2010.]
- ciea 7. *7º Congresso Ibérico de Estudos Africanos* [online]. <http://cea.iscte.pt/ciea7/en/index.html> [30.9.2010.]
- GIDDENS, ANTHONY 1990: *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press.
- MACAMO, ELÍSIO 2005: Introduction: Negotiating modernity – From colonialism to Globalisation. – MACAMO, ELÍSIO (toim.), *Negotiating Modernity – Africa's ambivalent experience*. Dakar: Codesria.
- MIGUEL, JOÃO DIAS & CARIA, JOSÉ 2010: A guerra do pão. *Visão nro: 914*.

VIITTEET

- 1 Sanan iberialainen käytöstä: konferenssin korrektimpi käännös olisi toki Pyreneiden niemimaan Afrikan tutkimuksen konferenssi, kuten adjektiivin *ibérico* tavallisimmasta käyttöyhteydestä, *Península Ibérica*, voisi päätellä. Molemmat ilmaisevat maantieteellistä paikkaa, josta käsin Afrikkaa yhteiskuntatieteellisesti ja humanistisesti tarkastellaan. Valitsin näistä iberialaisen, koska se synnyttää varsinkin “iberialaisille” sellaisia historiallisia, esihistoriallisia ja kielellisiä mielenyhtymiä, joita niemimaan virallinen suomalainen nimi ei synnytä, hieman samaan tapaan kuin monin paikoin vähän tunnettu ilmaisu pohjoismainen (engl. *Nordic*, port. *Nórdico*) sisältää suhteessa yleisemmin käytettyyn mutta täkäläisittäin jopa virheelliseen ilmaisuun skandinaavinen. Konferenssin kotisivut (CIEA7).
- 2 Maantieteellisesti pikemminkin Itä-Afrikkaan kuuluvat Tanzanjika ja Sansibar itsenäistyivät jo 1960-luvun alussa yhdistyen Tansaniaksi vuonna 1964. Gentili huomautti, että maa oli eteläisen Afrikan vapaustaisteluissa siinä määrin tärkeä toimija, että se on historiallisesti ja yhteiskunnallisesti luettavissa yhtä hyvin myös eteläiseen Afrikkaan.
- 3 Namibiassa valtapuolueena on edelleen Swapo (South West Africa People's Organization), Angolassa MPLA (Movimento Popular de Libertação de Angola), Mosambikissa Frelimo (Frente de Libertação de Moçambique) ja Tansaniassa Chama Cha Mapinduzi eli “Vallankumouspuolue”.

Filosofian maisteri Janne Juhana Rantala on kulttuuriantropologian jatko-opiskelija Itä-Suomen yliopistossa.